

6-2962цс16 від 12.04.2017 р.

**ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

12 квітня 2017 року

м. Київ

**Судова палата у цивільних справах
Верховного Суду України в складі:**

головуючого   Охрімчук Л.І.,
суддів: Гуменюка В.І.,   Романюка Я.М.,
                          Лященко Н.П.,   Сімоненко В.М.,

розглянувши в судовому засіданні справу за заявою публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про заміну сторони у виконавчому провадженні за заявою Публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 вересня 2016 року,

в с т а н о в и л а :

У квітні 2016 року Публічне акціонерне товариство «Райффайзен Банк Аваль» (далі – ПАТ «Райффайзен Банк Аваль») звернулось до суду із заявою про заміну сторони у виконавчому провадженні.

ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» зазначало, що Кам'янець-Подільський міськрайонний суд рішенням від 11 грудня 2008 року стягнув солідарно із ОСОБА_1, ОСОБА_2 2 млн 510 тис. 629 грн заборгованості за кредитом, 27 тис. 144 грн 22 коп. заборгованості за процентами за користування кредитом, 8 тис. 991 грн 5 коп. пені за несвоєчасне виконання зобов'язання та судові витрати. На виконання вказаного судового рішення 22 січня 2009 року видано виконавчий лист.

За заявою стягувача державний виконавець відділу державної виконавчої служби Кам'янець-Подільського міськрайонного управління юстиції (далі – ВДВС Кам'янець-Подільського МРУЮ) відкрив виконавче провадження, у якому боржником був ОСОБА_1, який помер ІНФОРМАЦІЯ_1.

10 квітня 2014 року виконавче провадження було зупинено, а 14 січня 2015 року направлено вимогу до можливих спадкоємців боржника.

За повідомленням Першої кам'янець-подільської державної нотаріальної контори станом на 1 лютого 2016 року спадкова справа відкрита на підставі звернень банку та кредитної спілки. Спадкоємці померлого: дружина ОСОБА_3, діти ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, а також батько померлого ОСОБА_2 – проживали разом з померлим у жиллому будинку АДРЕСА_1. Цей жилий будинок перебуває в іпотечі банку на забезпечення виконання зобов'язань боржника перед банком за кредитними договорами від 16 листопада 2007 року.

Посилаючись на вказані обставини, ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» просило замінити сторону у виконавчому провадженні спадкоємцями.

Кам'янець-Подільський міськрайонний суд Хмельницької області ухвалою від 1 червня 2016 року, залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Хмельницької області від 23 серпня 2016 року, у задоволенні заяви ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» відмовив.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 26 вересня 2016 року відмовив у відкритті касаційного провадження у справі за вказаною заявою з підстав, передбачених пунктом 5 частини четвертої статті 328 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

У заяві про перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 вересня 2016 року ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» просить скасувати зазначену ухвалу та прийняти постанову про задоволення його касаційної скарги з передбачених пунктами 1, 4 частини першої статті 355 ЦПК України підстав: неоднакового застосування судом касаційної інстанції статей 378, 1268, 1296 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України); невідповідності зазначеного судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах цих норм матеріального права.

На обґрунтування заяви ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» надало копії ухвал колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 червня 2014 року, 28 січня 2015 року, 16 березня 2016 року та постанови Верховного Суду України від 8 квітня 2015 року.

Заслухавши суддю-доповідача, перевіrivши наведені в заяві ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку про те, що заява підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

За положеннями пунктів 1, 4 частини першої статті 355 ЦПК України підставами для подання заяви про перегляд судових рішень у цивільних справах є неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, та невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Згідно із частиною першою статті 3604 ЦПК України суд задовольняє заяву про перегляд судових рішень за наявності однієї з підстав, передбачених частиною першою статті 355 цього Кодексу.

У справі, яка переглядається, суди встановили, що Кам'янець-Подільський міськрайонний суд рішенням від 11 грудня 2008 року стягнув солідарно із ОСОБА_1, ОСОБА_2 2 млн 510 тис. 629 грн заборгованості за кредитом, 27 тис. 144 грн 22 коп. заборгованості за процентами за користування кредитом, 8 тис. 991 грн 5 коп. пені за несвоєчасне виконання зобов'язання та судові витрати.

На виконання вказаного судового рішення 22 січня 2009 року видано виконавчий лист.

Державний виконавець ВДВС Кам'янець-Подільського МРЮЮ постановою відкрив виконавче провадження щодо виконання виконавчого листа, виданого Кам'янець-Подільським міськрайонним судом, про стягнення із ОСОБА_1 на користь ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» 2 млн 547 тис. 629 грн 27 коп. заборгованості.

ІНФОРМАЦІЯ_1 ОСОБА_1 помер.

Після смерті ОСОБА_1 Першою кам'янець-подільською державною нотаріальною конторою заведено спадкову справу відносно майна померлого за заявами кредиторів ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» та Першої подільської фермерської кредитної спілки.

Матеріали справи не містять відомостей про те, хто зі спадкоємців прийняв спадщину, а також про обсяг одержаного у спадщину майна, його вартість та розмір часток спадкоємців у спадковому майні.

Постановляючи ухвалу про відмову в задоволенні заяви ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», суд першої інстанції, з висновками якого погодились суди апеляційної та касаційної інстанцій, вважав, що до оформлення права на спадщину усіма спадкоємцями померлого неможливо визначити коло правонаступників боржника у виконавчому провадженні, обсяг їх відповідальності за зобов'язаннями боржника (спадкоємці відповідно до частини першої статті 1282 ЦК України несуть відповідальність за зобов'язаннями спадкодавця в межах дійсної вартості спадкового майна, що перейшло до них) та замінити сторону у виконавчому провадженні, тому доводи заявника про те, що ОСОБА_3, діти ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 та батько померлого ОСОБА_2 є спадкоємцями, які вважаються такими, що прийняли спадщину, є безпідставними.

Разом з тим у наданих заявником для порівняння ухвалах колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ містяться висновки про наявність правових підстав для задоволення заяви про заміну боржника його спадкоємцем, який вважається таким, що прийняв спадщину відповідно до статті 1268 ЦК України, але не отримував свідоцтва про спадщину (ухвала від 26 червня 2014 року), та про те, що хоча отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до статті 1296 цього Кодексу є правом, а не обов'язком спадкоємця, однак відсутність у спадкоємця свідоцтва про право на спадщину не може бути підставою для відмови в задоволенні вимог кредитора (ухвала від 16 березня 2016 року).

У наданій заявником для порівняння постанові Верховного Суду України від 8 квітня 2015 року зазначено, що аналіз норм статей 1216, 1218, 1219, 1231, 1268, 1269, 1296, 1297 ЦК України свідчить про те, що спадкові права є майновим об'єктом цивільного права, реалізувавши які, спадкоємець, незалежно від отримання ним свідоцтва про право на спадщину, набуває прав на спадкове майно, в тому числі нерухоме (право володіння, користування), а з моменту оформлення права власності на нерухоме майно набуває і право розпорядження ним. Відсутність у спадкоємця, який прийняв спадщину, свідоцтва про право власності на спадкове нерухоме майно не позбавляє кредитора спадкодавця звернутися на підставі норми статті 23 Закону України «Про іпотеку» до такого спадкоємця, що зволікає з отриманням свідоцтва, з вимогами про звернення стягнення на спадкове майно, яке є предметом іпотеки.

Оскільки зі смертю боржника зобов'язання з повернення кредиту входять до складу спадщини, то умови кредитного договору щодо строків повернення кредиту не застосовуються, а підлягають застосуванню норми статей 1281, 1282 ЦК України щодо строків пред'явлення кредитором вимог до спадкоємців і порядку задоволення цих вимог кредитора. Недотримання кредитором передбачених статтею 1281 ЦК України строків пред'явлення вимог, які є присічними (преклюзивними) позбавляє його права вимоги до спадкоємців. Оскільки кредитор пред'явив вимоги до спадкоємців поза межами зазначених

строків, то підставою для відмови йому у зверненні стягнення на спадкове іпотечне майно є саме ця обставина, а не факт неотримання спадкоємцями свідоцтва про право власності на нерухоме майно.

Отже, існує неоднакове застосування судом касаційної інстанції статей 1268, 1296 ЦК України та невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції, що оскаржується, викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах цих норм матеріального права.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні вказаних норм матеріального права, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України виходить з такого.

Порядок прийняття спадщини, яка відкрилася після 1 січня 2004 року, визначений главою 87 ЦК України.

Згідно з нормою статті 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав і обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). До складу спадщини входять усі права й обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті, за винятком прав і обов'язків, зазначених у статті 1219 ЦК України (статті 1218, 1231 цього Кодексу).

Часом відкриття спадщини є день смерті особи, або день, з якого вона оголошується померлою (частина друга статті 1220 ЦК України).

Спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її (частина перша статті 1268 ЦК України).

Дії, які свідчать про прийняття спадщини спадкоємцем, визначені у частинах третій, четвертій статті 1268, статті 1269 ЦК України.

Так, згідно із частиною третьою статті 1268 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу, він не заявив про відмову від неї.

Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем, має подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини.

Чинне законодавство розмежовує поняття прийняття спадщини (глава 87 ЦК України «Здійснення права на спадкування») та оформлення спадщини (глава 89 цього Кодексу «Оформлення права на спадщину»).

Відповідно до частини першої статті 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину.

Разом з тим незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини (частина п'ята статті 1268 ЦК України).

Частиною першою статті 1297 ЦК України передбачено, що спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно.

Однак відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (частина третя статті 1296 ЦК України).

Таким чином, спадкові права є майновим об'єктом цивільного права, оскільки вони надають спадкоємцям можливість успадкувати майно (прийняти спадщину), але право

розпорядження нею виникає після оформлення успадкованого права власності у встановленому законом порядку.

Аналіз зазначених правових норм дає підстави для висновку про те, що хоч отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до статті 1296 ЦК України є правом, а не обов'язком спадкоємця, однак відсутність у спадкоємця такого свідоцтва не може бути підставою для відмови в задоволенні вимог кредитора.

Якщо спадкоємець прийняв спадщину стосовно нерухомого майна, але зволікає з виконанням обов'язку, передбаченого статтею 1297 ЦК України, зокрема, з метою ухилення від погашення боргів спадкодавця, кредитор має право звернутися до нього з вимогою про погашення заборгованості спадкодавця.

Оскільки зі смертю боржника зобов'язання з повернення кредиту входять до складу спадщини, то умови кредитного договору щодо строків повернення кредиту чи сплати його частинами не застосовуються, а підлягають застосуванню норми статті 1282 ЦК України щодо обов'язку спадкоємців задовольнити вимоги кредитора у порядку, передбаченому частиною другою цієї норми. Саме на підставі норм статей 1281, 1282 ЦК України кредитор заявив вимоги до спадкоємців.

Так, згідно зі статтею 1282 ЦК України спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен зі спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині. Вимоги кредитора вони зобов'язані задовольнити шляхом одноразового платежу, якщо домовленістю між спадкоємцями і кредитором не встановлено інше. У разі відмови від одноразового платежу суд за позовом кредитора накладає стягнення на майно, яке було передано спадкоємцям у натурі.

Разом з тим положення зазначеної норми застосовуються у випадку дотримання кредитором норм статті 1281 ЦК України щодо строків пред'явлення ним вимог до спадкоємців. Недотримання цих строків, які є присічними (преклюзивними), позбавляє кредитора права вимоги до спадкоємців.

Отже, встановлені статтею 1281 ЦК України строки – це строки, у межах яких кредитор, здійснюючи власні активні дії, може реалізувати своє суб'єктивне право.

Саме такий по суті висновок міститься й у судових рішеннях, наданих заявником для порівняння.

Отже, у справі, яка переглядається Верховним Судом України, суди неправильно застосували норми статей 1268, 1296 ЦК України, що призвело до неправильного вирішення справи, а це відповідно до статті 3604 ЦПК України є підставою для скасування судових рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій, ухвалених у цій справі.

Загальними вимогами процесуального права, закріпленими у статтях 57–60, 131–132, 137, 177, 179, 185, 194, 212–215 ЦПК України, визначено обов'язковість встановлення судом під час вирішення спору обставин, що мають значення для справи, надання їм юридичної оцінки, а також оцінки всіх доказів.

Без виконання цих процесуальних дій ухвалити законне й обґрунтоване рішення в справі неможливо.

Водночас відповідно до статті 353 ЦПК України Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим

Кодексом. Згідно із частиною першою статті 3602 ЦПК України справи розглядаються Верховним Судом України за правилами, встановленими главами 2 і 3 розділу V цього Кодексу, а тому Верховний Суд України не може встановлювати обставини справи, збирати й перевіряти докази та надавати їм оцінку.

Відсутність процесуальної можливості з'ясувати дійсні обставини справи перешкоджає Верховному Суду України ухвалити нове судове рішення, а тому справу слід передати на розгляд до суду першої інстанції згідно з підпунктом «а» пункту 1 частини другої статті 3604 ЦПК України.

Крім зазначеного, заявник надав для порівняння ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 січня 2015 року, у якій суд касаційної інстанції скасував ухвали судів першої та апеляційної інстанцій з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав допущення судами порушень норм ЦПК України, які унеможливили встановлення фактичних обставин, що мають значення для вирішення справи.

Отже, порівняння наведеного судового рішення із судовим рішенням суду касаційної інстанції, про перегляд якого подано заяву, не дає підстав для висновку про те, що суд касаційної інстанції під час розгляду двох чи більше справ з тотожними предметами спору, підставами позову та аналогічними обставинами й однаковим застосуванням норм матеріального права у спірних правовідносинах дійшов протилежних висновків щодо заявлених вимог.

Керуючись пунктами 1, 4 частини першої статті 355, пунктом 1 частини першої, частиною третьою статті 3603, частиною першою, підпунктом «а» пункту 1 частини другої статті 3604 ЦПК України, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України

п о с т а н о в и л а :

Заяву Публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» задовольнити частково.

Ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 вересня 2016 року, ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 23 серпня 2016 року та ухвалу Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 1 червня 2016 року скасувати, справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 3 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

Головуючий
Судді:

Л.І. Охрімчук
В.І. Гуменюк
Н.П. Лященко
Я.М. Романюк
В.М. Сімоненко

ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК

у справі № 6-2962цс16

Згідно із частиною третьою статті 1268 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу, він не заявив про відмову від неї.

Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем, має подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини.

Чинне законодавство розмежує поняття прийняття спадщини (глава 87 ЦК України «Здійснення права на спадкування») та оформлення спадщини (глава 89 цього Кодексу «Оформлення права на спадщину»).

Відповідно до частини першої статті 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину.

Разом з тим незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини (частина п'ята статті 1268 ЦК України).

Частиною першою статті 1297 ЦК України передбачено, що спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно.

Однак відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (частина третя статті 1296 ЦК України).

Таким чином, спадкові права є майновим об'єктом цивільного права, оскільки вони надають спадкоємцям можливість успадкувати майно (прийняти спадщину), але право розпорядження нею виникає після оформлення успадкованого права власності у встановленому законом порядку.

Аналіз зазначених правових норм дає підстави для висновку про те, що хоч отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до статті 1296 ЦК України є правом, а не обов'язком спадкоємця, однак відсутність у спадкоємця такого свідоцтва не може бути підставою для відмови в задоволенні вимог кредитора.

Якщо спадкоємець прийняв спадщину стосовно нерухомого майна, але зволікає з виконанням обов'язку, передбаченого статтею 1297 ЦК України, зокрема, з метою ухилення від погашення боргів спадкодавця, кредитор має право звернутися до нього з вимогою про погашення заборгованості спадкодавця.

Оскільки зі смертю боржника зобов'язання з повернення кредиту входять до складу спадщини, то умови кредитного договору щодо строків повернення кредиту чи сплати його частинами не застосовуються, а підлягають застосуванню норми статті 1282 ЦК України щодо обов'язку спадкоємців задовольнити вимоги кредитора у порядку, передбаченому частиною другою цієї норми. Саме на підставі норм статей 1281, 1282 ЦК України кредитор заявив вимоги до спадкоємців.

Так, згідно зі статтею 1282 ЦК України спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен зі спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині. Вимоги кредитора вони зобов'язані задовольнити шляхом одноразового платежу, якщо домовленістю між спадкоємцями і кредитором не встановлено інше. У разі відмови від одноразового платежу суд за позовом кредитора накладає стягнення на майно, яке було передано спадкоємцям у натурі.

Разом з тим положення зазначеної норми застосовуються у випадку дотримання кредитором норм статті 1281 ЦК України щодо строків пред'явлення ним вимог до спадкоємців. Недотримання цих строків, які є присічними (преклюзивними), позбавляє кредитора права вимоги до спадкоємців.

Отже, встановлені статтею 1281 ЦК України строки – це строки, у межах яких кредитор, здійснюючи власні активні дії, може реалізувати своє суб'єктивне право.

Суддя

Верховного Суду України

Охрімчук

Л.І.